

MICHAŁ ROSTWOROWSKI

(1864–1940)

Profesor Michał Jan Cezar Rostworowski urodził się 27 sierpnia 1864 roku w Dreźnie, gdzie jego rodzice znaleźli się po powstaniu styczniowym. Gdy miał dziesięć lat, rodzinny majątek Kowalewsczyzna został zlicytowany, a Rostworowscy zamieszkali w Warszawie. Tutaj Michał Jan ukończył gimnazjum i rozpoczął studia uniwersyteckie. W roku 1884 przeniósł się na uniwersytet w Petersburgu i tam kontynuował studia prawnicze. Należał do grona uczniów będącego autorytetem w dziedzinie prawa międzynarodowego publicznego prof. Fiodora Martensa. Po ukończeniu studiów, z dyplomem kandydata praw, wyjechał do Paryża, aby podjąć naukę w *École Libre des Sciences Politiques*, którą ukończył z Wielkim Wyróżnieniem (*La Grande Distinction*). Po powrocie do kraju w 1891 roku odbył dwuletnie studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, uzyskując w roku 1893 stopień doktora praw. Później studiował jeszcze w Bernie (ustrój federalny) i w Wiedniu (prawo międzynarodowe prywatne).

Na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. *Jurysdykcja karna na okrętach handlowych w portach zagranicznych* został w 1896 roku nominowany na docenta prawa narodów, a następnie rozszerzył zakres habilitacji na prawo polityczne ogólne i austriackie. Mianowany profesorem nadzwyczajnym, objął po śmierci Franciszka Kasparka w roku 1903 Katedrę Prawa Narodów i Prawa Politycznego. Stanowisko kierownika katedry zajmował do czasu przyjęcia w 1931 roku obowiązków sędziego Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze. Dalszy rozwój kariery uniwersyteckiej przyniósł w roku 1908 nominację na profesora zwyczajnego, a także skutkowało powierzeniem w roku akademickim 1912/1913 funkcji dziekana Wydziału Prawa oraz dwukrotnie godności rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, piastowanej w latach 1924/1925 i 1925/1926.

Udział M. Rostworowskiego w działalności na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości podjęty w latach I wojny światowej przyjmował różne formy. W pamflecie *Wojna a społeczeństwo polskie* (1915) uznawał, że otwierają się realne szanse odzyskania suwerenności i nawoływał rodaków do angażowania się w walkę o niepodległość. W roku 1916 został reprezentantem Naczelnego Komitetu Narodowego w Krakowie na Szwajcarii i inne państwa Europy Zachodniej. W 1918 – mianowano go dyplomatycznym przedstawicielem Polski i ponownie wyjechał do Szwajcarii.

O pozycji Michała Rostworowskiego w nauce decydują przede wszystkim prace z dwóch obszarów badawczych – dziedziny prawa międzynarodowego publicznego oraz prawa konstytucyjnego. W dorobku prawnomiędzynarodowym wyróżniają się z racji doniosłości rozpoznawanych materii studia i rozprawy traktujące o statusie prawnym Stolicy Apostolskiej (1892), następstwach przystąpienia Austrii do konwencji berneńskiej (1900), procedurach obowiązujących w postępowaniach przed Stałym Trybunałem Sprawiedliwości Międzynarodowej (1935), postępowaniu koncyliacyjnym (1927), a także monografia o Lidze Narodów (1920), studia o wojnie, traktatach pokojowych i powstawaniu państw (1916) oraz skrypty do nauki prawa dyplomatycznego, wydane między rokiem 1924

a 1939, i liczne opracowania z zakresu organizacji międzynarodowych (wydania z lat 1923, 1927, 1930). Dorobek na polu nauki prawa międzynarodowego publicznego dopełniają praktyczne przedsięwzięcia podejmowane w sferze polityki międzynarodowej. W roku 1898 M. Rostworowski został członkiem Instytutu Prawa Międzynarodowego, w 1923 wszedł w skład członków Stałego Trybunału Rozjemczego w Hadze, a w 1930 został wybrany na sędziego Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej (STSM) w Hadze. W kształtowaniu orzecznictwa sądów funkcjonujących w obszarze prawa międzynarodowego uczestniczył jeszcze przed rokiem 1930, orzekając jako powołany *ad hoc* sędzia STSM w sprawach dotyczących interesów niemieckich na polskim Górnym Śląsku oraz szkół dla mniejszości narodowych w tym regionie. W okresie późniejszym orzekał w sprawie użytkowania portu w Gdańsku przez okręty polskie, a także ustroju celnego pomiędzy Austrią a Niemcami czy też transportu kolejowego pomiędzy Litwą a Polską. Na forum trybunału dał się poznać jako sędzia w pełni niezawisły, który nierzadko formułował zdanie odrębne, a także nie wahał się przedstawiać opinii opartych na argumentach merytorycznych, nawet jeśli nie były one zgodne z oczekiwaniami strony polskiej.

W dorobku naukowym z dziedziny prawa konstytucyjnego na czoło wysuwa się monografia o izbie wyższej parlamentu austriackiego pt. *Austriacka Izba Panów, cz. I: Jej czynniki składowe* (1900). W roku 1914 ukazał się skrypt pt. *Organizacja Sejmu na podstawie reformy wyborczej z roku 1914*, który dotyczył prawa konstytucyjnego Galicji. Charakterystykę nowatorskich na owe czasy rozwiązań proporcjonalnej ordynacji wyborczej zamieścił w artykule o reformie prawa wyborczego w Belgii (1902). Tematykę egzekutywy jako zagadnienia prawno-politycznego rozpoznał w rozprawie *Budowa władzy rządowej i wykonawczej* (1919). Rozwagał tutaj m.in. kwestie demokratycznej legitymizacji instytucji ustroju politycznego jako determinanty ich rzeczywistego znaczenia w ramach aparatu państwowego. Przegląd ustrojów konstytucyjnych głównych państw świata przeprowadzony został na kartach wielokrotnie wydawanego skryptu pt. *Prawo polityczne*, ogłoszonego drukiem po raz pierwszy w roku 1910. Do problematyki ustrojowej państw zachodnioeuropejskich nawiązał jeszcze później w skrypcie *Rozwój konstytucjonalizmu we Francji* (1923).

Konstanty Grzybowski uważał, że na M. Rostworowskiego ujęciu badawczym problematyki konstytucjonalizmu zaważył okres studiów w Paryżu. W systematyce wykładu z prawa konstytucyjnego przyjmował za wybitnym francuskim znawcą konstytucjonalizmu Jeanem Paulem Esmeinem porządek obejmujący zapoznanie z siatką pojęciową, genezę omawianej instytucji oraz charakterystykę jej statusu prawnego. Był równocześnie M. Rostworowski obrońcą klasycznych fundamentów, na jakich – jego zdaniem – powinny opierać się konstytucje, i pisał między innymi o zasadzie podziału władz:

[...] wolną od skrajności okazała się ta doktryna i jedną z najtrafniejszych prawniczo i najtrzeźwiejszych politycznie, idei o organizacji państwa – idei chroniących je od stałej

dyktatury i beznadziejnego absolutyzmu z jednej, a niemniej z beznadziejnego chaosu, z drugiej strony¹.

W wykładach jako pierwszy na UJ prezentował założenia ustrojów państwowych Francji, Stanów Zjednoczonych Ameryki i Wielkiej Brytanii², zostając tym samym prekursorem podobnych przedmiotów wykładanych obecnie na Wydziale Prawa i Administracji oraz w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ.

Prowadzone na gruncie konstytucjonalizmu badania naukowe i działalność dydaktyczna przeplatały się z uczestniczeniem w praktyce ustrojowej państwa. Michał Rostworowski brał udział w pracach – najpierw sejmowej, a później także rządowej – komisji konstytucyjnej, angażował się w publiczną debatę ustrojową, wygłaszał odczyty. Po uchwaleniu 17 marca 1921 roku konstytucji marcowej zorganizował w Szkole Nauk Politycznych UJ cykl wykładów pt. *O naszej konstytucji*, które w roku 1922 wydał drukiem³. W gronie autorów odczytów znaleźli się zaproszeni przez niego wybitni prawnicy, a równocześnie wykładowcy Szkoły Nauk Politycznych UJ, profesorowie: Stanisław Estreicher, Władysław Leopold Jaworski, Stanisław Kutrzeba, Stanisław Wróblewski i Fryderyk Zoll. Ważne miejsce w dorobku naukowym Michała Rostworowskiego zajmowały także prace z zakresu historii ustroju. W tym miejscu wymienić należy przede wszystkim pozycje dotyczące Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego: *Rada Ministrów i Rada Stanu Księstwa Warszawskiego* (1911) oraz *Prawna geneza Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego* (1915).

Osiągnięcia naukowe w dziedzinie prawa narodów i prawa konstytucyjnego, obserwacje i wiedza wyniesione ze studiów w Wolnej Szkole Nauk Politycznych w Paryżu stwarzały solidne przesłanki dla pionierskiej roli, którą M. Rostworowski miał odegrać w tworzeniu instytucjonalnych i intelektualnych fundamentów nauk politycznych. W obrębie rozległego zakresu dokonań na tym polu za kluczowe należy uznać dwie funkcje: organizatora studiów politycznych oraz pioniera nauczania o polityce w naszym kraju. Obydwa te obszary aktywności naukowej Profesora zazębiają się i przeplatają. Nie sposób zatem opisu jego przedsięwzięć

¹ M. Rostworowski, *Z rozważań konstytucyjnych na tle „Projektu konstytucji” W.L. Jaworskiego* [w:] *Wł.L. Jaworskiego życie i działalność z wykazem bibliograficznym prac W.L. Jaworskiego zestawionym przez dra Iwonę Jaworską*, Warszawa–Kraków–Lublin–Łódź–Poznań–Zakopane 1931, s. 53.

² Zob. K. Grzybowski, *Siedemdziesiąt lat nauki prawa państwowego – Franciszek Kasparek (1844–1903) – Michał Rostworowski (1864–1940) – Maciej Starzewski (1891–1944)* [w:] *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. M. Patkaniowski, Kraków 1964, s. 340.

³ Zob. *Nasza konstytucja, cykl odczytów urządzonych staraniem dyrekcji Szkoły Nauk Politycznych w Krakowie od 12–25 maja 1921 roku przy udziale: Wład. Abrahama, Tad. Dwernickiego, Stan. Estreichera, Wł.L. Jaworskiego, St. Kutrzeby, M. Rostworowskiego, St. Wróblewskiego i Fryd. Zolla*, Kraków 1922.

organizatorskich oddzielić od wzmianek o tworzeniu merytorycznych i programowych podstaw nauczania krystalizującej się gałęzi wiedzy. To samo dotyczy założeń programowych nauk politycznych, w których prezentacja treści i celów nauczania musiała zostać powiązana z informacjami o instytucjach realizujących te zamierzenia.

Zorganizowanie Polskiej Szkoły Nauk Politycznych (PSNP) i kierowanie tą placówką naukową przez okres jej istnienia w latach 1911–1914 uznawane jest za jedno z najbardziej znaczących osiągnięć i równocześnie za prawdziwą pasję w życiu zawodowym M. Rostworowskiego. Czteroletni okres funkcjonowania szkoły to zaledwie epizod w historii nauk politycznych. Jest on jednak niezwykle istotny z racji nowych pierwiastków, o które Polska Szkoła Nauk Politycznych wzbogaciła dotychczasowy stan tej gałęzi wiedzy. Zaznaczyły się one również na omawianej tutaj płaszczyźnie organizacyjnej.

Zadania zorganizowania PSNP oraz kierowania działalnością tej instytucji podjęło się ukonstytuowane 24 października 1909 roku Towarzystwo Polskiej Szkoły Nauk Politycznych. Jako główny inspirator powołania towarzystwa, został Michał Rostworowski rok później wybrany na jego prezesa. Bezpośrednimi inicjatorami powołania szkoły byli profesorowie Wydziału Prawa UJ: Aleksander Włodzimierz Czerkowski, Włodzimierz Leopold Jaworski, Michał Rostworowski i Bolesław Ulanowski. „Ojcowie założyciele” krakowskiego *collegium politicum*, podobnie jak ich najbliżsi współpracownicy Roman Rybarski i Bohdan Winiarski, wywodzili się z licznego, bo szacowanego na 230 osób grona polskich absolwentów *École Libre des Sciences Politiques*.

O tym, że przy organizowaniu PSNP doświadczenia francuskie były grundtownie studiowane, świadczy nie tylko fakt, że jej twórca i dyrektor Michał Rostworowski poświęcił paryskiej placówce monografię pt. *Wolna Szkoła Nauk Politycznych w Paryżu* (1892). Podobnie jak uczelnia francuska, także utworzona w listopadzie 1911 roku Polska Szkoła Nauk Politycznych w całym okresie swojej działalności zachowała charakter instytucji prywatnej. Adaptacja świadomie forsowanego we Francji modelu prywatnej uczelni do warunków polskiego uczestnictwa w życiu publicznym stwarzała władzom PNSP większe pole manewru w realiach państwa zaborczego, przede wszystkim zaś możliwość zapobiegania wnikaniu się w bieżące sprawy polityczne placówki, której działalność projektowano na dziesięciolecia. W praktyce pozauniwersytecki status PSNP gwarantował uczelni większą niezależność organizacyjną i intelektualną, a tym samym poszerzał jej założycielom sferę swobodnego działania wobec władz zaborczych.

Lektura wspomnianej monografii przekonuje ponadto, że jej autor jest zdeklarowanym zwolennikiem badań zespołowych oraz oddanym propagatorem takiej metody na gruncie nauk politycznych. W uzasadnieniu tej postawy odwołuje się do poglądów postrzegających uczelnię wspólnotą słuchaczy i wykładowców w kategoriach rodziny oraz akcentuje jako czynniki spajające tę wspólnotą takie wartości, jak solidarność czy koleżeństwo. Źródła efektywności działalności ba-

dawczej upatruje w harmonijnym łąceniu przesłanek naukowej przedsiębiorczości ze świadomością zasadności i pożytku płynącego ze zbiorowego działania. W dyskusji nad wykorzystaniem rozwiązań zagranicznych przy tworzeniu struktur PSNP zwracano uwagę na konieczność równoczesnego uwzględniania doświadczeń rodzimych, wypływających z akademickiego uprawiania od roku 1801 dyscypliny pod nazwą umiejętności polityczne. Jak zastrzegł jeden z twórców szkoły, mechaniczne przeszczepianie wzorów *École Libre des Sciences Politiques* czy *London School of Economics and Political Science* nie wchodziło w rachubę⁴.

Kolejną instytucją naukową powstałą dzięki inicjatywie i staraniom M. Rostworowskiego była funkcjonująca w latach 1920–1949 Szkoła Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Działalność dydaktyczną wznowiła w roku akademickim 1921/1922 pod dotychczasowym szyldem Polskiej Szkoły Nauk Politycznych. Jednak, na mocy rozstrzygnięć uchwał Rady Wydziału Prawa z 17 lutego 1920 i 23 marca 1921 roku o przejęciu naczelnego nadzoru nad jej działalnością, uzyskała faktycznie status kolegium uniwersyteckiego. Stąd też w periodyzacjach dziejów nauk politycznych przyjęło się przedstawiać lata 1920–1949 jako okres funkcjonowania Szkoły Nauk Politycznych UJ. Dyrektorem placówki, o której mowa, pozostawał – podobnie jak w przypadku PSNP – Michał Rostworowski. Obowiązki te sprawował od roku 1920 aż do objęcia w 1931 urzędu sędziego STSM w Hadze, kiedy to został zastąpiony przez prof. Zygmunta Sarnę. Nawet jednak po formalnej rezygnacji wywierał istotny wpływ na losy uczelni z racji ugruntowanego przez lata działania na rzecz SNP UJ autorytetu i pełnienia funkcji honorowego dyrektora szkoły.

Szkoła Nauk Politycznych stanowiła w myśl postanowień statutu i ogłoszonego równocześnie regulaminu studiów studium uniwersyteckie, będące odrębnym podmiotem w ramach Wydziału Prawa. Wydział powierzał jednemu z profesorów kierownictwo studiów i funkcję dyrektora, uchwalał coroczny program wykładów i zatwierdzał listę wykładowców. Na mocy art. 1 statutu kontrolował budżet szkoły oraz gwarantował odpowiednie fundusze na utrzymanie placówki. Szkoła Nauk Politycznych UJ została rozwiązana w 1949 roku. Dziedzictwo uniwersyteckich nauk politycznych, tworzone przez dorobek Katedry Umiejętności Politycznych UJ i obydwu szkół nauk politycznych – PSNP i SNP UJ okazało się w takim stopniu trwałe i znaczące, że utrzymywało się nadal w kręgach poszczególnych katedr UJ i w kulturze środowiskowej uniwersytetu. Wśród absolwentów i studentów obydwu kolegiów nauk politycznych wielu zajęło miejsce w gronie wybitnych postaci ze świata kultury i nauki. Można tu wymienić np. Jerzego Turowicza, Melchiora Wańkowicza czy profesorów tak zasłużonych dla uniwersyteckiej nauki prawa, historii i nauk politycznych, jak Ludwik Bar, Konstanty

⁴ Zob. R. Rybarski, *Polska Szkoła Nauk Politycznych w Krakowie*, „Przegląd Powszechny” 1913, t. 92, s. 171.

Grzybowski, Stefan Grzybowski, Marian Z. Jedlicki, Kazimierz Piwarski, Władysław Siedlecki, Wojciech Bartel, Kazimierz Buchała czy Józef Buszko.

Autorytet oraz uniwersytecki prestiż PSNP i SNP UJ to w dużej mierze pochodną wybitnej pozycji akademickiej ich twórcy, profesora i dyrektora Michała Rostworowskiego. Jest to następstwem różnorodnych działań podejmowanych systematycznie i realizowanych konsekwentnie oraz niestrudzenie przez Profesora w ciągu wielu lat w celu stworzenia ośrodka do prowadzenia badań nad polityką i kształcenia w tej dziedzinie wiedzy. Ten wątek dorobku naukowego jego biografowie kwalifikują jako „realizację głównej idei życia”⁵. Z ustaleń przyjętych w opracowaniach traktujących o funkcjonowaniu opisywanych placówek naukowych bezspornie wynika pierwszoplanowa rola, którą M. Rostworowski odegrał jako autor idei, główny inicjator, organizator, a następnie wieloletni dyrektor PSNP i SNP UJ. Sprawując te funkcje, prowadził rozległą korespondencję, w której odwoływał się do ofiarności stowarzyszeń obywatelskich i osób prywatnych. Inspirując i przygotowując publikacje dla prasy, angażował się w szeroko zakrojoną akcję popularyzacji zadań i celów uczelni. Brał udział w licznych odczytach i prelekcjach, zapracowując na opinię „najbardziej oddanego sprawie Szkoły”⁶.

W nierozzerwalnym związku z działalnością organizatorską Michała Rostworowskiego pozostawały jego conceptualne przedsięwzięcia podejmowane w sferze programowej. Dodajmy od razu, że założenia programowe i związane z tym koncepcje kształcenia słuchaczy różniły się zasadniczo w okresach funkcjonowania obydwu kierowanych przez niego kolegiów nauk politycznych. Powołaniu PSNP towarzyszyła myśl o potrzebie stworzenia ośrodka studiów politycznych dla słuchaczy ze wszystkich zaborów. Nadrzędnym celem PSNP było podjęcie edukacji obywatelskiej, prowadzonej w duchu przeciwstawiania się postępującej dezintegracji społeczności polskiej coraz bardziej zasklepiającej się w kręgu spraw rozbiorowej dzielnicy.

Funkcja integracyjna Polskiej Szkoły Nauk Politycznych polegała na przeciwdziałaniu procesowi wrastania społeczności polskich w struktury ustrojowe organizmów państw zaborczych. Wyrażała się także w opracowywaniu i katalogowaniu węzłowych zagadnień publicznych życia narodowego i tworzeniu w ten sposób załączków polskiej szkoły myślenia politycznego. O znaczeniu tej funkcji w programie edukacyjnym szkoły tak pisał jej profesor i wykładowca Kazimierz Władysław Kumaniecki:

[...] świetna literatura i szlachetna sztuka narodowa krzepiły ducha i spajały serca, ale były bodaj jedynym wyrazem narodowej wspólności. Życie zaś biegło odmiennymi dro-

⁵ Zob. L. Hajdukiewicz, *Geneza i początki Polskiej Szkoły Nauk Politycznych w Krakowie* [w:] *Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej w Polsce XVIII–XX wieku. Księga ofiarowana Janowi Hulewiczowi*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 136.

⁶ *Ibidem*, s. 140.

gami w każdym z trzech zaborów. Wtłoczony w trzy różne ustroje polityczne, gospodarcze i kulturalne, naród polski oglądał się wokół siebie za sposobami utrzymania łączności i wzajemnego poznania stosunków w poszczególnych dzielnicach. I między innymi z tej właśnie najgłębiej odczutej potrzeby zrodziła się w 1909 roku⁷ Polska Szkoła Nauk Politycznych w Krakowie⁸.

Pierwszoplanowym celem programu edukacyjnego PSNP było przygotowywanie społeczności poszczególnych zaborów do uczestnictwa w życiu publicznym, co miało się dokonywać przez podnoszenie ogólnego poziomu kultury i wiedzy obywatelskiej. Autorzy programu zakładali, że margines swobód obywatelskich i narodowych będzie ulegał we wszystkich zaborach rozszerzeniu wskutek spodziewanych reform administracyjnych, uprzemysłowienia kraju, demokratyzacji prawa wyborczego i stopniowego rozwijania samorządowych form ustrojowych. W tych okolicznościach szczególne znaczenie przypisywano fachowemu wyedukowaniu lokalnych elit, oczyszczeniu nauki z jednostronnych ocen propagowanych w polityce rządów państw zaborczych oraz przygotowaniu kadr o solidnej wiedzy urzędniczej.

Na podstawie przeglądu zagadnień merytorycznych można dostrzec, że jako uczony przesądzający ostatecznie o profilu programowym Polskiej Szkoły Nauk Politycznych M. Rostworowski posiłkował się doświadczeniami *École Libre des Sciences Politiques* z pierwszego okresu jej działalności. Wówczas to celem kształcenia było, jak sam zapisał, dostarczenie: „krajowi ludzi światłych, obserwatorów bacznych i czułych na wielkie prądy umysłowe swojego wieku, obywateli rozsądnych i kompetentnych we wszystkich bieżących kwestiach politycznych”⁹.

Dorobek PSNP wniósł do ówczesnych nauk politycznych pewne nowe akcenty. Po pierwsze, deklarowaną gotowość do wykorzystania rezultatów naukowego rozpoznawania życia publicznego przy tworzeniu założeń programu obywatelskiej edukacji. Po drugie, rozwijaną, w dużym stopniu z inicjatywy Michała Rostworowskiego, tendencję do utrzymywania kontaktów z renomowanymi europejskimi centrami nauk politycznych. Po trzecie, utrzymywanie, pomimo wyboru modelu uczelni prywatnej, ścisłych więzi organicznych z Wydziałem Prawa UJ. Ten kierunek praktyki akademickiej, w której poza wspomnianym faktem, że grono założycieli PSNP tworzyli profesorowie prawa UJ, ilustrują kolejne jej przejawy. I tak, działalności placówki patronowała nieprzerwanie Rada Wydziału Prawa UJ, która uchwałą z 17 listopada 1909 roku wypowiedziała się jednogłośnie za utworzeniem szkoły. Spośród osiemnastu czynnych na Wydziale Prawa profesorów i docentów w PSNP wykładało dziesięciu. Zajęcia dydaktyczne dla słuchaczy nauk politycznych odbywały się w udostępnianych przez władze uniwersyteckie

⁷ Przytoczona data dotyczy utworzenia Towarzystwa Polskiej Szkoły Nauk Politycznych.

⁸ K.W. Kumaniecki [w:] *Sprawozdanie Koła Uczniów i Absolwentów Szkoły Nauk Politycznych za rok 1925/1926*, Kraków 1926, s. 5.

⁹ M. Rostworowski, *Wolna Szkoła Nauk Politycznych w Paryżu*, Kraków 1892, s. 4.

parterowych salach *Collegium Novum*, a informacje dotyczące działalności PSNP ukazywały się corocznie w urzędowej *Kronice Uniwersytetu*.

Przeobrażeniom, i to zasadniczym, uległy cele dydaktyczne i program nauczania na etapie Szkoły Nauk Politycznych UJ z lat 1920–1949. W warunkach niepodległego bytu państwa musiało dojść do rewizji społecznych i ustrojowych przesłanek kształcenia absolwentów. Obecna uczelnia nie mogła już dłużej aspirować do roli akademii obywatelskiej z czasów rozbiorowych. Okoliczności historyczne odzyskania niepodległości w sposób naturalny stwarzały zapotrzebowanie na wysoko kwalifikowaną, legitymującą się uniwersyteckim cenzusem kadrę do służby publicznej. Jednocześnie zarys perspektywicznego programu studiów politycznych miał zostać oparty zgodnie z postulatami M. Rostworowskiego na zmodyfikowanych zaleceniach badawczych, czerpanych z praktyki dojrzałego stadium funkcjonowania paryskiej uczelni. W myśl tych wskazań rozpoznawane instytucja, proces czy zjawisko powinny zostać przedstawione wieloaspektowo, komparatystycznie, w wymiarze aktualnym i empirycznym.

W konsekwencji powstał nowoczesny, systematycznie aktualizowany program nauczania. Współtworzyły go 3 bloki tematyczne, odpowiadające modelowi francuskiemu¹⁰ – polityczny, międzynarodowy i finansowo-ekonomiczny. Pierwszy z nich, wywodzący się z tradycji PSNP, miał według koncepcji Rostworowskiego przede wszystkim zapoznawać słuchaczy z zagadnieniami ustrojowymi, a także uzupełniać tę wiedzę o problematykę dotyczącą polityki światowej, ideologii politycznych czy geografii politycznej.

Kierunek międzynarodowy oparto na gruntownej znajomości historii dyplomacji, która była podstawą dalszych, szczegółowych studiów, a trzeci, finansowo-ekonomiczny – ewoluował od dyscypliny użytecznej praktycznie do złożonych teorii makroekonomicznych. Uzupełnieniem tych działów tematycznych były przedmioty mające charakter interdyscyplinarny, które, jak określał Rostworowski, miały „uplastyczyć aktualne problemy chwili życia państwowego”.

Działalność dydaktyczną w SNP UJ rozpoczął Rostworowski w obrębie bloku przedmiotów konstytucyjno-ustrojowych wykładami: *Geneza i rozwój parlamentaryzmu w Anglii* (1921–1924) oraz *Rozwój konstytucjonalizmu we Francji* (1922–1923). Wykład mistrza o konstytucjonalizmie francuskim kontynuował późniejszy profesor, podówczas asystent UJ, dr Maciej Starzewski, wygłaszający w kolejnych latach wykład z *Prawa konstytucyjnego porównawczego*. Systematycznością kursu wyróżniały się prowadzone przez Profesora, w ramach przedmiotów prawnomiędzynarodowych, wykłady z *Prawa dyplomatycznego* prowadzone

¹⁰ Zob. *Ibidem*, s. 12. W sprawie kwestii programowych zob.: A. Zięba, *Problematyka konstytucjonalizmu w programach studiów politycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Politeja” 2012, nr 3, s. 261; B. Włodarski, *Szkoła Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego 1920–1949*, Kraków 2015, s. 133 i nast.

w latach 1924–1937 i z *Organizacji międzynarodowych* (1926–1928), zamienione w latach 1927–1935 na monograficzny wykład – *Liga Narodów*.

Jako przykład aktualizowania programu nauczania można wskazać zapoczątkowane w roku akademickim 1928/1929 i kontynuowane przez całą dekadę lat trzydziestych przez ówczesnego dr. Konstantego Grzybowskiego wykłady z geopolityki. Prezentowane w kontekście kolonialnych imperiów brytyjskiego i francuskiego; krajów basenu Morza Śródziemnego i Oceanu Spokojnego mieściłyby się z pewnością w konwencji współczesnej politologii.

Wyrazem dążenia do wcielenia metodologicznej dyrektywy wieloaspektowego i kompleksowego rozpoznawania przestrzeni polityki są z kolei wykłady z dyscyplin socjologicznych. Zainaugurowane przez ks. doc. Franciszka Mirka w roku akademickim 1933/1934 kursem *Analiza socjologiczna grup społecznych*, były kontynuowane przez tegoż wykładowcę jako przedmioty *Czynniki dynamiczne życia społecznego* (1934/1935), *Socjologia: styczność, stosunki i typy społeczne* (1935/1936) oraz *Z socjologii systematycznej: Masy, grupy i ustroje z uwzględnieniem podstaw społeczności międzynarodowej* (1936/1937). Do obszaru socjologii dołączył także ówczesny doc. Józef Chałasiński, ogłaszając w roku akademickim 1937/1938 wykład *Wybrane zagadnienia z porównawczej socjologii wsi i miasta*.

Przegląd obserwacji dotyczących sfery kształcenia pozwala potwierdzić trafność postrzegania Szkoły Nauk Politycznych UJ jako uczelni na wskroś nowocześniejszej, opierającej się na programie nauczania żywo reagującym na główne tendencje polityki w skali Europy i świata. Kiedy na wschodzie Europy formowało się w latach dwudziestych ubiegłego wieku totalitarne imperium radzieckie, w programie wykładów zaoferowano zbiór 10 kursów prowadzonych przez profesorów: Jana Dąbrowskiego, Adama Heydla, Macieja Starzewskiego i Edwarda Taylora – kompleksowo rozpoznających różne aspekty tej formacji. Obszerne fragmenty programu wypełniały również, wygłaszane w latach trzydziestych przez profesorów Mariana Z. Jedlickiego, Konstantego Grzybowskiego i Macieja Starzewskiego wykłady, których tematyka odzwierciedlała wyniki szeroko zakrojonych studiów prowadzonych nad nazistowską wersją systemu totalitarnego w Niemczech, a także faszyzmem włoskim.

Michał Rostworowski odcisnął wyraziste piętno na obliczu Polskiej Szkoły Nauk Politycznych i Szkoły Nauk Politycznych UJ przede wszystkim jako organizator i założyciel obydwu placówek, a także jako autor programu kształcenia w dziedzinie nauk politycznych oraz koncepcji modernizacji tego programu w SNP UJ. Skala jego uczestniczenia w życiu obydwu kolegiów była jednak o wiele szersza. Rozciągała się od opracowywania planów rozwoju, programu studiów, zabiegania o korzystny przydział środków budżetowych, poprzez odbywanie wykładów, aż do udziału w bieżącym administrowaniu i wykonywaniu czynności kancelaryjnych. Na cele tych ostatnich używał w początkowym okresie działalności PSNP swojego mieszkania przy ul. Studenckiej 8. Jak sam wyznał, miał troje dzieci, „dwie córki i Szkołę Nauk Politycznych”.

Rola, którą odegrał profesor Michał Rostworowski w dziejach nauk politycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie swojej aktywności naukowej, przedstawia się jako inspirująca i doniosła. Wpływ wywierany przez niego na rozwój tej gałęzi wiedzy można określić jako zasadniczy i kompleksowy, bo przejawiający się zarówno w sferze organizacyjnej, konceptualnej, jak i programowej. Ów wkład pracy sprawił, że Michał Rostworowski w dziele tworzenia akademickiego statusu i prestiżu nauk politycznych zajmuje zasłużone miejsce obok takich wielkich swoich poprzedników, jak Julian Dunajewski i Franciszek Ksawery Kasparek.

BIBLIOGRAFIA

- Hajdukiewicz L., *Geneza i początki Polskiej Szkoły Nauk Politycznych w Krakowie* [w:] *Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej w Polsce XVIII–XX wieku. Księga ofiarowana Janowi Hulewiczowi*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977.
- Michał Cezary Rostworowski. *Prawnik, uczony i sędzia międzynarodowy w oczach prawników i członków rodziny*, red. K. Lankosz, Kraków 2011.
- Patkaniowski M., *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od reformy kołłątajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964.
- Sarnecki P., *Michał Rostworowski (1864–1940)* [w:] *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000.
- Włodarski B., *Szkoła Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego 1920–1949*, Kraków 2015.
- Zięba A., *Szkoła Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2001, z. 2.
- Zięba A., *Miejsce i rola Profesora Michała Rostworowskiego w rozwoju nauk politycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie*, „Politeja” 2012, nr 1.
- Zięba A., Jakubiak Ł., *Kronika nauk politycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Alma Mater” 2011/2012, nr 142–143.